

Oleh Razyhrayev

Wschodnioeuropejski Narodowy Uniwersytet im. Łesi Ukrainki

Policja wobec zagadnienia ukraińskiego na Wołyniu w świetle interpelacji poselskich z lat 1922–1924

W II Rzeczypospolitej Ukraińcy stanowili zdecydowanie największą mniejszość narodową¹, która zdaniem Włodzimierza Bączkowskiego posiadała dwie cechy sporne pochodzące z różnej kategorii przymiotów: problemat narodowościowy oraz kresowy². Wołyń był obszarem o niejednolitej strukturze narodowościowej i etnicznej, który różnił się od Galicji Wschodniej. Oprócz Ukraińców zamieszkiwali tam również Polacy, Żydzi, Niemcy, Czesi, Rosjanie oraz Białorusini. Na Wołyniu kwestia ukraińskiej mniejszości narodowej miała szczególne znaczenie, ponieważ wyżej wspomniana „mniejszość” stanowiła tam zdecydowaną „większość” – 68,4% z ogólnej

¹ W. Benecke, *Polityka Gustawa Stresemanna a mniejszość ukraińska w Rzeczypospolitej Polskiej (1922–1930)*, „Studia Historyczne”, Polska Akademia Nauk – Oddział w Krakowie, Kraków 2002, z. 2, s. 181.

² W 1935 r. Włodzimierz Bączkowski pisał: „Ta ostatnia cecha, właśnie dzięki pierwszej, jest dlatego szczególnie ważną, że tuż na wschód od granicy polskiej rozpościera się olbrzymie, właściwe dziś terytorium ukraińskie, 30-milionowe zaplecze demograficzno-terytorialne, wciśnięte w specyficzne ramy państwowości sowieckiej. Ramy tej państwowości stwarzają szereg momentów, oddziaływujących na Ukraińców w Polsce, zarówno konsolidując ich w sensie państwowym polskim, w wypadku oddziaływania na siły antysowieckie, jak i z drugiej strony, zasilając, a nawet tworząc siły odśrodkowe, pociągając ku sobie elementy moskalofilskie, komunizujące”, zob. W. Bączkowski, *Zarys podstaw rozwiązania problemu ukraińskiego w Polsce*, „Biuletyn Polsko-Ukraiński” 1935, nr 7 (94) [przedruk w:] „Eurazja. Ośrodek Studiów Wschodnich” 1997, nr 1, s. 93; Podejście W. Bączkowskiego wobec „kwestii ukraińskiej” w II Rzeczypospolitej, zob. *Nie jesteśmy ukraińofilami*, „Biuletyn Polsko-Ukraiński” 1935, nr 3 (90), [przedruk w:] *ibidem*, s. 108–110. Więcej na temat kwestii narodowościowej na Wołyniu w dwudziestoleciu międzywojennym w historiografii ukraińskiej patrz: Ю. Крамар, *Національні меншини в політиці воєводської адміністрації Г. Юзевського на Волині (1928–1938)*, „Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки” (dalej: „Науковий вісник ВДУ”), Серія: Історія, 2000, № 1, s. 83–88; М. Кучерепа, *Етнодемографічні зміни у Волинському воєводстві 1921–1939 рр.*, „Науковий вісник ВДУ”, Серія: Історія, 2000, № 3, s. 97–106; Вінже, *Національна політика Польщі щодо українців напередодні Другої світової війни*, „Науковий вісник ВДУ”, Серія: Історія, 2001, №11, s. 27–34.

ilości ludności regionu (według spisu z 1921 r.). Liczba Polaków w województwie wołyńskim wynosiła 16,8%, Żydów – 10,6%, Niemców – 1,7%³.

Struktury organizacyjne administracji państwowej II Rzeczypospolitej na Wołyniu pojawiły się jeszcze przed powołaniem województwa. Było to związane przede wszystkim z funkcjonowaniem Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich oraz Zarządu Cywilnego Ziem Wołynia i Frontu Podolskiego⁴. Dorobek państwa polskiego w organizacji administracji w regionie został zlikwidowany wskutek letniej ofensywy bolszewickiej 1920 r., po której w wrześniu tegoż roku Wojsko Polskie powtórnie zajęło tereny wołyńskie. W tak zwanym okresie przejściowym organizacją aparatu administracyjnego zajmował się Tymczasowy Zarząd Terenów Przyfrontowych i Etapowych z siedzibą w Warszawie. Kolejnym krokiem w kierunku stworzenia województwa stało się rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 listopada 1920 r., na mocy którego utworzono wołyński okręg administracyjny II instancji. Dopiero 1 marca 1921 r. na mocy ustawy z 4 lutego 1921 r. powołano województwo wołyńskie⁵. Główne zadanie polskiej administracji państwowej na Wołyniu w latach 1921–1939 polegało na jak najszybszej integracji tych ziem z II Rzeczypospolitą.

Tworzenie polskiego aparatu państwowego na Wołyniu nie było sprawą łatwą. Związane to było z trudnościami finansowymi oraz specyfiką regionu. Przede wszystkim należy wymienić brak poparcia ze strony miejscowej ludności ukraińskiej, która z jednej strony niechętnie przyjęła nową polską władzę, a z drugiej popierała antypolskie komunistyczne hasła. Jak stwierdził ukraiński badacz Mykoła Kuczerepa⁶: „Dominowała wówczas tendencja prosowiecka. Jednym z jej źródeł był przede wszystkim antyukraiński kierunek polityki władz polskich. Drugim – atrakcyjność nowej polityki gospodarczej oraz ukrainizacji prowadzonej na Ukrainie sowieckiej [...] Okoliczności te brała pod uwagę

³ *Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polski*, rok wydania II 1923, Warszawa 1924, s. 14.

⁴ Na temat funkcjonowania Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich oraz Zarządu Cywilnego Ziem Wołynia i Frontu Podolskiego patrz: J. Gierowska-Kałuża, *Zarząd Cywilny Ziem Wschodnich (19 lutego 1919 r. – 9 września 1920 r.)*, Warszawa 2003; W. Kozyra, *Ziemia Wołyńska w okresie funkcjonowania administracji Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich i Zarządu Cywilnego Ziem Wołynia i Frontu Podolskiego (1919–1921)*, „Ukrainica Polonica” 2004, t. 1, s. 169–184.

⁵ Ustawa z dnia 4 lutego 1921 r. o unormowaniu stanu prawno-politycznego na ziemiach, przyłączonych do obszaru Rzeczypospolitej na podstawie umowy o preliminaryjnym pokoju i rozejmie podpisanej w Rydze dnia 12 października 1920 r., „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polski”, 1921, nr 16, poz. 93. Stolicą nowo utworzonego województwa stało się miasto Łuck. W grudniu 1921 r. powierzchnia województwa wołyńskiego wynosiła 30 294 km². Początkowo do składu wyżej podanej jednostki administracyjnej weszło 9 powiatów: dubnieński (3986 km²), horochowski (1555 km²), kowelski (5334 km²), krzemieniecki (2955 km²), lubomelski (2400 km²), łucki (4496 km²), ostroski (818 km²), rówieński (6519 km²) oraz włodzimierski (2231 km²). Województwo wołyńskie składało się z 32 miast i 95 gmin. Zob. *Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polski, Rok wydania II 1923*, Warszawa 1924, s. 9; G. Hryciuk, *Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931–1948*, Toruń 2005, s. 48–49.

⁶ M. Kuczerepa, *Polityka II Rzeczypospolitej wobec Ukraińców na Wołyniu w latach 1921–1939*, „Przegląd Wschodni” 1997, t. 4, z. 1 (13), s. 142.

władza bolszewicka, licząc na zrewolucjonizowanie miejscowej ludności”. Źródła, które są przechowywane w zasobach państwowych archiwów obwodów Wołyńskiego oraz Równieńskiego na Ukrainie, świadczą o aktywnym poparciu komunistycznych haseł przez miejscową ludność. Wyżej podany fakt potwierdza również Jan Kęsik, zaznaczając, że: „Wołyń był obszarem newralgicznym z natury swojego pogranicznego położenia oraz przez to, że miejscowa ludność niepolska niejednokrotnie manifestowała swoje nastawienie separatystyczne i podatność na propagandę skrajnej lewicy”⁷.

Oprócz tego należy wziąć pod uwagę nadzwyczajnie ciężkie warunki ekonomiczne w latach 1921–1923 oraz politykę „narodowej asymilacji”, którą aktywnie przeprowadziła Narodowa Demokracja i która nie była akceptowana przez miejscową ludność ukraińską. Mykoła Kuczerepa zauważył, że: „Wołyniacy przyjęli nową władzę dość nieprzyjaźnie, a nawet wrogo”⁸. Zdaniem Waldemara Kozyry, koncepcja endecji „odmawiała niepolskim mieszkańcom państwa prawa do wolnego narodowego rozwoju, dążąc do zmiany ich na obywateli niższej kategorii”⁹.

W 1921 r. na Wołyniu dość szybko powstała administracja państwowa. Oprócz Urzędu Wojewódzkiego w Łucku pracę podjęło sądownictwo, Izba Skarbowa oraz Policja Państwowa (PP)¹⁰. Główne zadanie policji polegało na ochronie bezpieczeństwa, spokoju i porządku społecznego¹¹. W swojej codziennej działalności organa policyjne

⁷ J. Kęsik, *Województwo wołyńskie 1921–1939 w świetle liczb i faktów*, *ibidem*, s. 102.

⁸ M. Kuczerepa, *Polityka II Rzeczypospolitej...*, *op. cit.*, s. 140.

⁹ В. Козира, *Політика Міністерства Внутрішніх Справ Польської Республіки щодо Східних Кресів у 1918–1926 рр.*, „Ukrainica Polonica” 2005, t. 2, s. 29. Wśród innych trudności w tworzeniu polskiego aparatu państwowego w województwie wołyńskim należy wymienić brak sprawnej komunikacji oraz środków łączności przy jednoczesnej rozległości jednostek administracyjnych. Funkcjonowaniu struktur organizacyjnych aparatu państwowego nie sprzyjały kłopoty ze znalezieniem odpowiednich lokali dla instytucji państwowych i samorządowych.

¹⁰ W. Mędrzecki, *Województwo wołyńskie 1921–1939. Elementy przemian społecznych, politycznych, cywilizacyjnych*, Wrocław 1988, s. 21.

¹¹ Ustawa z 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej, „Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1919, nr 61, poz. 363. Terytorialna organizacja PP w województwie wołyńskim przedstawiała się w sposób następujący: Komenda PP XIII Okręgu Wołyńskiego (od 1924 r. Komenda Wojewódzka PP w Łucku), Komendy Powiatowe PP, Komisariaty PP, Posterunki PP. Do 1921 r. na prawach komendy powiatowej funkcjonowała również Komenda PP miasta Łucka. Komenda Policji Państwowej XIII Okręgu Wołyńskiego powstała na początku 1921 r. Jej organizację rozpoczął pierwszy komendant okręgowy – inspektor Włodzimierz Stupnicki, w styczniu 1921 r. W latach 1921–1926 korpusem PP kierowali kolejno: Włodzimierz Stupnicki, Władysław Goździewski oraz Czesław Grabowski. W dniu 1 lutego 1921 r. Komenda PP Okręgu XIII Wołyńskiego obejmowała Komendy Powiatowe PP w Dubnie, Horochowie, Kowlu, Krzemieńcu, Łucku, Lubomlu, Ostrogu, Równem oraz we Włodzimierzu. Na początku 1925 r. powstały dwie Komendy Powiatowe PP w Kostopolu i Zdołbunowie (jednocześnie likwidacji uległa Komenda Powiatowa PP w Ostrogu). Według stanu na luty 1921 r. na Wołyniu funkcjonowało 8 komisariatów PP: w Dubnie, Korcu, Kowlu, Łucku (I i II), Równem, Zdołbunowie oraz we Włodzimierzu. W 1922 r. na Wołyniu lokalizowało się od 133 do 143 posterunków PP. W województwie wołyńskim funkcjonowały nie tylko administracyjne (gminne) posterunki, lecz także wymienione jednostki typu specjalnego: kolejowe (Dubno, Kowel, Łuck, Równe, Zdołbunów, Włodzimierz) oraz graniczne (Korzec, Ostróg, Borszczuwka,

znajdowały się w zależności służbowej zarówno od władz administracyjnych i samorządowych, jak i urzędów prokuratorskich oraz władz sądowych, co było początkowo określone ustawą z dnia 24 lipca 1919 r.

Według rządzących elit II Rzeczypospolitej, narodowe dążenia Ukraińców stanowiły poważne niebezpieczeństwo dla Państwa Polskiego¹². Analizując działalność Policji Państwowej województwa lubelskiego w kontekście kwestii ukraińskiej w latach 1919–1926, Grzegorz Kuprianowicz stwierdził, że „w zakresie działań policji znalazły się kwestie mniejszościowe na różnorodnych płaszczyznach. Właśnie mniejszości narodowe, a przede wszystkim ukraińska, traktowane były jako największe, obok ruchu komunistycznego, zagrożenie dla państwa. Nic więc dziwnego, iż były one przedmiotem szczególnego zainteresowania i odpowiednich działań organów powołanych do ochrony bezpieczeństwa publicznego”¹³.

Oprócz Lubelszczyzny podobną sytuację można było dostrzec również na Wołyniu. W zakresie kompetencji Policji Państwowej województwa wołyńskiego, będącej jednostką wykonawczą władzy administracyjnej w dziedzinie bezpieczeństwa i porządku publicznego, znalazła się kwestia ukraińska.

Ramy chronologiczne niniejszego artykułu obejmują lata 1922–1924, które zawierają kompanię wyborczą 1922 r. oraz pierwsze dwa lata po wyżej wymienionym, niezwykle ważnym, wydarzeniu politycznym w historii międzywojennej Polski. Podane cezury czasowe z jednej strony charakteryzują się zaostrzeniem represji policji wobec kwestii ukraińskiej, z drugiej zaś aktywną działalnością parlamentarzystów w kierunku przeciwdziałania takim akcjom PP.

W wyniku wyborów parlamentarnych w 1922 r. na Wołyniu zwyciężył Blok Mniejszości Narodowych (BMN), do którego należał autonomiczny Ukraiński Narodowy Komitet Wyborczy Wołyń, Chełmszczyzny, Podlasia i Polesia (UNKW)¹⁴. Ten ostatni

---

Szumsk, Mogilany). Zob. O. Razyhryayev, *Organizacja Komendy Wojewódzkiej oraz Komend Powiatowych Policji Państwowej w województwie wołyńskim w latach 1921–1939*, „Rocznik Europejskiego Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów” 2010, t. 6, s. 78–93.

¹² A. Misiuk, *Policja Państwowa 1919–1939. Powstanie, organizacja, kierunki działania*, Warszawa 1996, s. 144.

¹³ G. Kuprianowicz, *Policja Państwowa województwa lubelskiego wobec kwestii ukraińskiej w latach 1919–1926*, „Res Historica” 2000, nr 11, s. 179.

¹⁴ M. Кучерпа, Р. Давидюк, *Волинське українське об'єднання: 1931–1939*, Луцьк 2001, s. 19. Polityczny ruch na Wołyniu odznaczał się istnieniem wielu partii oraz organizacji społecznych. W okresie międzywojennym mapa polityczna województwa wołyńskiego mieściła około dwudziestu partii politycznych. Ich różnorodność ideologiczna była związana ze strukturą, ówczesną sytuacją gospodarczą i polityczną oraz rozbiorową przeszłością. Ukraińskie partie polityczne w województwie wołyńskim można podzielić na trzy generalne kierunki: lewica, centrum, prawica. Życie polityczne Ukraińców Wołynia w latach 1921–1926 różniło się metodami działalności: od legalnego przedstawicielstwa w Sejmie i Senacie (Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna), do dokonywania aktów terroru (Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy). Zob. M. Szumiło, *Ukraińska elita polityczna w Drugiej Rzeczypospolitej (1920–1930)*, „Dzieje Najnowsze” 2002, nr 3, s. 21–37; idem, *Antoni Wasyńczuk (1885–1935). Rzecznik porozumienia polsko-ukraińskiego z ziemi chełm-*

wspólnie z innymi jednostkami politycznymi mniejszości narodowych stał się obiektem prześladowania władzy administracyjnej za pośrednictwem Policji Państwowej. Było to związane z faktem, że administracja państwowa uważała, iż niektóre kierunki działania wyżej wymienionego Komitetu (oraz jego zwolenników) zawierają elementy antypaństwowe, więc mogą stanowić poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa publicznego.

Wykonując funkcje nadzorcze, przeprowadzając obserwację oraz inwigilację partii politycznych, organizacji społecznych, nierzadko udając się do użycia środków represyjnych, policja narażała swoją działalność na ostrą krytykę ze strony posłów reprezentujących w Sejmie i Senacie mniejszości narodowe. Poselskie interpelacje z lat 1922–1924 dotyczyły samego faktu istnienia pionu politycznego w ramach Policji Państwowej¹⁵, pobicia przez policjantów wyborców jesienią 1922 r., zakłóceń wolnego głosowania, nacisków na wyborców, zastosowania siły fizycznej i nacisku psychologicznego wywieranego przez organy policyjne, rozwiązywania poselskich wieców itd.¹⁶

skiej, „Przegląd Wschodni” 2000, t. 6, z. 4, s. 869–887; Z. Zaporowski, *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna Wołynia 1931–1939*, „Res Historica” 1998, z. 4, s. 79–97; idem, *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939: działalność posłów, parlamentarne koncepcje Józefa Piłsudskiego, mniejszości narodowe*, Lublin 1992, s. 120–159.

¹⁵ W latach 1920–1926 Policja Polityczna była w strukturze Policji Państwowej. Jej celem była obserwacja i inwigilacja życia społeczno-politycznego, zwalczanie przejawów działalności antypaństwowej, wyrotowej oraz dywersyjnej. W latach 1919–1926 występowała pod różnymi nazwami – Inspektorat Defensywy Politycznej, Wydział IV–D, Służba Informacyjna oraz Policja Polityczna. W województwie wołyńskim ekspozytura Wydziału IV–D znajdowała się w Łucku, natomiast jej agencje funkcjonowały w Równem, Ostrogu, Krzemieńcu, Kowlu oraz Łucku. Strukturą Wydziału IV–D na Wołyniu została objęta również Stacja Kontrolna w Równem, Komisariat PP Zdołbunów (kolejowy), Komisariat i Punkt Graniczny PP Korzec, Punkt Graniczny Bołozówka oraz Punkt Graniczny Mogiliany. W 1923 r. na szczeblu wojewódzkim na Wołyniu powstał Oddział Informacyjny, który wchodził w skład Wydziału Bezpieczeństwa przy Urzędzie Wojewódzkim w Łucku. Jednocześnie utworzono agencje Oddziału Informacyjnego w Łucku, Równem, Ostrogu, Krzemieńcu i Kowlu. Wskutek ostatniej reorganizacji pionu politycznego, mającej miejsce w 1924 r., powstał Okręgowy Urząd Policji Politycznej w Łucku pod kierunkiem którego funkcjonowały Ekspozytury Policji Politycznej w Łucku, Równem, Ostrogu, Krzemieńcu, Kowlu oraz Zdołbunowie. Po likwidacji danej jednostki w 1926 r. obowiązki bezpośredniego zwalczania przejawów ruchu antypaństwowego znalazły się w kompetencji działu do spraw politycznych służby śledczej. Zob. O. Razyhrayev, *Działalność oraz organizacja Wydziału IV-D oraz Służby Informacyjnej na Wołyniu w latach 1920–1924*, „Rocznik Europejskiego Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów” 2009, t. 4/5, s. 346–356; idem, *Policja Polityczna w województwie wołyńskim w latach 1924–1926*, [w:] *Na straży ładu i bezpieczeństwa. Formacje milicyjno-policyjne ziem polskich od czasów najdawniejszych do współczesności*, red. A. Duszyk, K. Latawiec, Radom 2009, s. 147–161.

¹⁶ Державний архів Волинської області (далі – ДАВО), Ф. 46, Оп. 9, Спр. 51, Арк. 1–16; Спр. 52, Арк. 1–118; Спр. 53, Арк. 1–17; Спр. 99, Арк. 1–2; Спр. 101, Арк. 1–20; Спр. 102, Арк. 1–12; Спр. 103, Арк. 1–31; Спр. 104, Арк. 1–39; Спр. 105, Арк. 1–34; Analizując działalność Ukraińskiej Reprezentacji Parlamentarnej w okresie „pomajowym”, Mirosław Szumiło zaznaczył: „Władze administracji uważnie przyglądały się agitacji prowadzonej przez posłów i senatorów Ukraińskiej Reprezentacji Parlamentarnej na spotkaniach z wyborcami. Traktowały ją przeważnie jako działalność antypaństwową, stwarzającą zagrożenie dla porządku publicznego. Toteż korzystając z rozmaitych pretekstów, starały się ograniczyć jej zasięg poprzez rozwiązywanie wieców i narad

Wkrótce po wyborach, 4 grudnia 1922 r., grupa posłów z Klubu Ukraińskiego (Antin Wasyczuk, Samijło Pidhirski), Koła Żydowskiego (Izaak Grünbaum), Klubu Białoruskiego (Bronisław Taraszewicz), Klubu Zjednoczenia Niemieckiego (Eugen Naumann) złożyli interpelację do ministra spraw wewnętrznych w sprawie policyjnych nadużyć wyborczych. Interpelacja dotyczyła łamania swobody agitacji przedwyborczej, aresztowań kandydatów do parlamentu oraz rewizji w ich mieszkaniach: „Wbrew zapewnieniom Rządu, że będzie przestrzegał czystości wyborczej, w stosunku do mniejszości narodowych zasada czystości nie obowiązywała władz. Wykroczenia przeciwko tej zasadzie zaczęły się zaraz w chwili formowania komisji okręgowych i obwodowych [...] Władze administracyjne w stosunku do ludności niepolskiej zastosowały cały szereg środków, krępujących swobodę agitacji przedwyborczej. Starosta w Łucku wprowadził wbrew Konstytucji cenzurę prewencyjną względem ukraińskiej gazety »Ukraińskie Zytia« i zakazał wypuszczania jej przed okazaniem mu odbitki korekty, zaś numery wypuszczono już z uwzględnieniem jego własnej korekty [...] Na ludność ukraińską i białoruską działano systematycznym terrorom, urządzając u jej kandydatów – działaczy ciągłe rewizje, częstokroć bez odpowiedniego nakazu odnośnych władz (np. Skrypy w Zamościu, Baranowa, Fedoruka, Jakowiukam Lilejewa w Grodnie), aresztując ich (Daszuk, Duda w Hrubieszowie, Iwanow w Ostrogu, Łuckiewicz w Kowlu, wójt Czyczeruk w pow. Łuckim, Milonowicz w Sokółce, Budnik w Skidlu, Krytkowski w Krasnem, Cwirko w Wilejce, Bobrowska w Wilejce, Roszczenko w Kleszczu, Kurczejko w Nowogrudku i in.)”¹⁷.

Odpowiadając na powyżej podaną interpelację, starosta kowelski w piśmie do Urzędu Wojewódzkiego w Łucku z 11 stycznia 1923 r. zaznaczył, że według informacji uzyskanych od podprokuratora Sądu Okręgowego na powiat kowelski Marko Łuckiewicz został aresztowany odpowiednio do rozkazu podprokuratora (art. 129 ust. 3 k.k. i 2 ustęp 3 i 6 k.k.)¹⁸. 16 stycznia 1923 r. starostwo w Ostrogu poinformowało Wołyński Urząd Wojewódzki, że areszt J. Iwanowa był uzasadniony. Według objaśnienia starostwa Iwanow 27 października 1922 r., podczas wyborów do Sejmu i Senatu, był aresztowany na 18 dni oraz ukarany na grzywnę w kwocie 10 000 mk. za przebywanie w pasie granicznym bez odnośnych przepustek¹⁹. Zgodnie z informacją Starostwa w Łucku, sołtys wsi Polonka gminy Połonkowskiej Czyczeruk, grożąc karami 15 000 mk. zmuszał wyborców do głosowania na listę nr 15. Powyższe stwierdzili świadkowie, wobec czego sołtys został aresztowany i oddany do dyspozycji prokuratora²⁰.

---

oraz zakazy zwoływania zgromadzeń publicznych. Faktycznie i rzekome wykroczenia członków URP przeciw prawu, wynikające z treści przemówień wiecowych lub złamania przepisów ustawy o zgromadzeniach, znajdowały natychmiast odbicie w raportach sporządzonych przez funkcjonariuszy policji, a na ich podstawie formułowano z kolei doniesienia karne do prokuratury”, zob. M. Szumiło, *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie i Senacie RP (1928–1939)*, Warszawa 2007, s. 272.

¹⁷ ДАВО, Ф. 46, Оп. 9, Спр. 102, Арк. 2–4.

¹⁸ *Ibidem*, Арк. 7.

¹⁹ *Ibidem*, Арк. 9.

²⁰ *Ibidem*, Арк. 10.

W sprawie aresztu członka Ukraińskiego Komitetu Wyborczego Marka Łuckiewicza posłowie zaznaczyli, że ostatni został aresztowany przez policję bez żadnych podstaw 3 października 1922 r. za rozdawanie odezw wzywających ludność do udziału w wiecu przedwyborczym. Łuckiewicza przetrzymywano przez kilka godzin w areszcie i wypuszczono na wolność, lecz przed samymi wyborami kowelska policja znów go aresztowała i osadziła w więzieniu, gdzie spędził miesiąc. Łuckiewicz został wypuszczony na wolność za kaucję w wysokości 100 000 mk. Zgodnie z informacją posłów, policja, aby zrobić wrażenie na ludności, w ciągu dwóch godzin oprowadzała Marka Łuckiewicza po ulicach Kowla²¹. Pozycja kowelskiej administracji powiatowej różniła się od informacji podanej przez posłów; w liście starosty do wojewody wołyńskiego z 25 kwietnia 1923 r. podano, iż „w dniu 3 października 1922 r. Łuckiewicz aresztowany nie był, natomiast był aresztowanym w dniu 2 listopada 1922 r. [...] Przy odstawieniu Łuckiewicza do aresztu tutejsza policja starała się oszczędzać osobę eskortowanego, lecz on sam starał się wystawiać jak najbardziej na widok publiczny, by przedstawić swą osobę jako ofiarę ucisku Rządu Polskiego. Po wypuszczeniu Łuckiewicza na wolność z aresztu śledczego tutejsza policja ani go więcej nie aresztowała, ani też nie oprowadzała go po ulicach m. Kowla. Po przeprowadzeniu ścisłych dochodzeń stwierdziłem, że w czasie aresztu śledczego na prośbę Łuckiewicza pozwolił mu raz Sędzia Śledczy udać się pod eskortą dozorców więźniów do swego mieszkania celem zaopatrzenia się w gazety i pościel”²².

W interpelacji parlamentarzystów z Klubu Białoruskiego z 1923 r. w sprawie nadużyć wyborczych na Wołyniu w 1922 r. zaznaczono, że 29 października 1922 r. w Krzemieńcu policja zajęła wszystkie dojazdy do miasta, nie puszczając włościan na ukraiński wiec przedwyborczy i aresztując tych, którzy stawiali opór. Gdy mimo przeszkód uczestnicy wiecu się zebraли, policja bezprawnie ich rozpędziła, zmuszając włościan do rozejścia się. Zgodnie z informacją posłów, na ukraińskie wiece przedwyborcze, które odbyły się w Dubnie 27 września i 29 października 1922 r., delegowano całe oddziały uzbrojonej policji. Ponadto w powiecie dubnieńskim odbyły się rewizje (również na drogach publicznych) w celu wykrycia literatury listy nr 16²³. Poza tym, w owej interpelacji zaznaczono, że w starostwie łuckim, krzemienieckim i ostrogskim zabroniono drukarniom przyjmować do druku czegokolwiek od ukraińskich komitetów wyborczych bez ich poprzedniego zezwolenia. Według interpelantów, starosta łucki Podolski (Tadeusz Podoski? – przyp. O.R.)²⁴, przeciwko któremu wszczęto dochodzenie karne bez podania dowodów, systematycznie konfiskował gazetę ukraińską „Ukraińskie Zyt-

²¹ ДАВО, Ф. 46, Оп. 9, Спр. 104, Арк. 33.

²² ДАВО, Ф. 46, Оп. 9, Спр. 105, Арк. 18.

²³ ДАВО, Ф. 46, Оп. 9, Спр. 104, Арк. 34.

²⁴ W rubryce „Ruch służbowy w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych od 15 grudnia 1922 r. do 1 marca 1923 r.” Dziennika Urzędowego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych odnajdujemy informację o zwolnieniu ze służby p.o. starosty w Łucku Tadeusza Podoskiego na podstawie art. 62 ustawy o państwowej służbie cywilnej, zob. „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych” 1923, nr 2, s. 23.

tia” z pomocą funkcjonariuszy policji: „Najczęściej bywało, że agenci policji czatowali przy wypuszczaniu numeru i niezwłocznie go konfiskowali”²⁵.

W styczniu 1923 r. posłowie Klubu Białoruskiego i Ukraińskiego: Maksym Czuczma, Andrij Bratuń, Choma Prystupa, Marko Łuckiewicz, Antin Wasyńczuk, złożyli do Rządu nagły wniosek w sprawie uchwalenia amnestii dotyczący ludności białoruskiej i ukraińskiej skazanej na różne kary więzienia za przestępstwa na tle politycznym jesienią 1922 r.: „Wielka ilość spraw została wytoczona na Kresach Wschodnich i Galicji Wschodniej przeciwko ludności białoruskiej i ukraińskiej za przestępstwa z pobudek politycznych. Nienormalne warunki na Kresach Wschodnich, gdzie panują terror i bezprawia administracji”²⁶. Poza tym, wspomniana grupa posłów wezwała rząd do umorzenia wszelkich spraw wytoczonych przeciwko ludności białoruskiej i ukraińskiej z pobudek politycznych bez względu na artykuł Kodeksu Karnego oraz do zwolnienia oskarżonych z więzienia²⁷.

26 stycznia 1923 r. posłowie Klubu Ukraińskiego (m.in. Wasyl Komarewicz, Wasyl Dmytriuk, Maksym Czuczma, Jurij Tymoszczuk, Iłarion Pawluk oraz inni) złożyli interpelację do ministra spraw wewnętrznych w sprawie „gwałtów fizycznych popełnionych przez Policję Państwową na tle nietolerancji religijnej nad Ukraińcami prawosławnymi”. Zgodnie z informacją zawartą w interpelacji, komendant policji posterunku w Kołkach powiatu łuckiego udał się do przemocy wobec Ukraińców, którzy pracowali w święto Bożego Narodzenia (25 grudnia) według obrządku rzymskokatolickiego²⁸. Reagując na wspomnianą interpelację, komendant powiatowy PP w Łucku w piśmie z 23 lutego 1923 r. do starostwa stwierdził, że w trakcie dochodzenia ustalono, że komendant posterunku PP w Kołkach przodownik Kazimierz Kowalczyk nie zastosował siły. Poza tym komendant powiatowy zaznaczył, że obowiązek pracy fizycznej w Boże Narodzenie było prowokacją ze strony Ukraińców²⁹.

W interpelacji z 3 marca 1923 r. posła Chomy Prystupy oraz jego kolegów z Klubu Ukraińskiego do ministrów spraw wewnętrznych oraz sprawiedliwości parlamentarzyści zarzucali policji prześladowania ukraińskiej prasy na Wołyniu, która na swoich łamach poruszała problem nadużyć służbowych popełnionych również przez funkcjonariuszy Policji Państwowej: „Od czasu objęcia Wołynia przez administrację polską zaczęło się prześladowanie ruchu politycznego, kooperatywnego, kulturalno-oświatowego, a największą uwagę zwrócono na prasę ukraińską [...] W dniu 3 września wyszedł nr 1 czasopisma »Ukraińskie Zytia«, lecz po kilku dniach ludność ukraińska przekonała się, że na Wołyniu »wolność« druku istnieje nie dla wszystkich obywateli. Na czasopismo posypały się konfiskaty [...]. A więc czasopismo ulega konfiskacie

²⁵ ДАВО, Ф. 46, Оп. 9, Спр. 104, Арк. 35.

²⁶ Центральний державний архів громадських об'єднань України, Ф. 6, Оп. 1, Спр. 42, Арк. 5.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ ДАВО, Ф. 46, Оп. 9, Спр. 52, Арк. 18.

²⁹ *Ibidem*, Арк. 19.

za umieszczenie artykułów o nadużyciach administracji, o katowaniu ludności przez policję, o łapownictwie i złodziejstwach, za które władzę sądową winne pociągnąć do odpowiedzialności karnej winnych tych nadużyć³⁰.

W pierwszym kwartale 1923 r. tego samego roku grupa posłów z Klubu Ukraińskiego wraz z Samijłem Pidhirskim i Mikołajem Pirogowym (Mykoła Pyrohiw) złożyła interpelację do ministra spraw wewnętrznych w sprawie „gwałtownych aresztów” ludności w Kowlu dokonanych przez Policję Państwową z zarządzenia Kowelskiego Urzędu Starościńskiego. Zgodnie z informacją posłów, policja 26 stycznia 1923 r. bez żadnych powodów, zniemacka zaczęła zatrzymywać na ulicach Kowla przechodniów, aresztując i przeprowadzając ich do komisariatu policyjnego. Jednocześnie zaczęły się areszty obywateli w prywatnych mieszkaniach, w sklepach, a nawet w domu modlitwy. Ponadto 28 stycznia tegoż roku o godzinie 4 rano aresztowano prawie wszystkich gości na balu maskowym w kinie „Express”. Zatrzymywano i aresztowano nie tylko ludność miejską, lecz także przyjezdnych włościan. W przekonaniu posłów z Klubu Ukraińskiego areszty były spowodowane tym, że włościanie przestali kupować niezbędne artykuły żywnościowe, a to z kolei wywołało falę podwyżek. Wszystkich aresztantów policja skierowała do Starostwa Kowelskiego, gdzie referent administracyjny nakładał na nich karę – dłuższy areszt lub grzywnę. Ponadto celem zatrzymań, aresztów i kar nakładanych na ludność było zmuszenie jej do wymiany paszportów wydanych w 1921 r. przez właściwy urząd starościński. Według informacji posłów z Klubu Ukraińskiego żadnych ogłoszeń o zmianie paszportów w mieście nie było. Ludność nie była o tym wcale informowana. Wobec czego „Urząd Starościński i Policja Państwowa m. Kowla pogwałciła elementarne prawa obywatelskie, zagwarantowane Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej”³¹.

5 czerwca 1923 r. parlamentarzyści Klubu Ukraińskiego (m.in. Choma Prystupa, Andrij Paszczuk, Maksym Czuczmaj, Borys Kozubski, Pawło Wasyńczuk, Serhij Kozicki oraz inni) złożyli interpelację do ministra spraw wewnętrznych i ministra sprawiedliwości „w sprawie terroryzowania ludności przez wołyńską defensywę” (policję polityczną – przyp. O.R.). W interpelacji posłowie poddali krytyce funkcjonowanie politycznego pionu policyjnego, jego cele oraz metody działania. Interpelanci zasygnalizowali również poufność istnienia policji politycznej: „Ludność Wołynia ma wrażenie, że w Państwie Polskim decydującym czynnikiem we wszystkich dziedzinach życia jest defensywa. Instytucja jest bardzo rozgałęziona, zwłaszcza na ziemiach ukraińskich Wołynia, Polesia, Podlasia, Chełmszczyzny i Galicji Wschodniej, gdzie ma szereg oddziałów i tysiący agentów, rekrutujących się z pośród wyrzutków społeczeństwa. Państwo wydaje miljarde na utrzymanie tej instytucji, ale stanowczo nie ma żadnej nad nią kontroli. Cała działalność wszystkich defensyw [...] pokryta jest »poufnością« i dlatego szerszy ogół ludności, widząc często ogromne nadużycia ze strony tych instytucji, czy ich agentów nie ośmiela się nawet reagować na to, bo ma takie wrażenie, że defensy-

³⁰ ДАВО, Ф. 46, Оп. 9, Спр. 103, Арк. 13, 20.

³¹ *Ibidem*, Арк. 30.

wie wszystko wolno, a oprócz tego boi się z jednej strony szykań i zemsty. Dosyć powiedzieć, że nauczyciel, pop, urzędnik państwowy, a nawet prywatny muszą posiadać świadectwa prawomyślności, t.j. to samo, co za carskiej Rosji »swidietelstwo blahonadiożnosti«. Dla uzyskania jakiejby to nie było koncesji, dla otrzymania obywatelstwa Polskiego, paszportu zagranicznego – potrzebna jest opinia, a o wszystkim tem decyduje defensywa. Defensywa prowadzi ewidencje ludności, stowarzyszeń politycznych, ekonomicznych, kulturalno-oświatowych, a nawet religijnych. Niema sprawy, o którejby nie decydowała defensywa. Ale czy jest to instytucja ideaowa? Nie. Tysiące podań o nadanie obywatelstwa leżą w wołyńskim urzędach już po 2 lata niezafatwione, a wielu petentom odmówiono w obywatelstwie – tylko dzięki złej opinii defensywy”³².

Posłowie zwrócili również uwagę na moralną postawę funkcjonariuszy policji politycznej: „Defensywa nie ma nic do roboty, chyba zajmuje się prowokacją. Niema zebrań, koncertu, przedstawienia, wesela, chrzcin, nawet nabożeństwa (Wielkanoc w Łuckim Soborze), żeby tam nie było agenta defensywy. Restauracje, kawiarnie i stołówki są stałemi jej gniazdami. W Łucku przy ul. Jagiellońskiej nr 93 mieści się stołówka niejakiego Podszyka, gdzie po całych nocach spijają się agenci defensywy i policja, grają w karty, zakłócają spokój współlokatorów tego domu i terroryzują ich. Był wypadek, że w czasie takiej orgii jeden policjant zastrzelił się, a rano znaleziono go w krwi na podłodze, a tuż obok na stole butelkę z wódką. Podobnych wypadków można naliczyć tysiące, ale ludność i nie skarży się nikomu na nie, bo wie, że to bezskutecznie”³³.

Interpelanci oskarżyli policję polityczną o prowadzenie działalności prowokacyjnej, sporządzenie nieprawdziwych raportów do urzędów prokuratorskich: „Czytamy często w dziennikach polskich, że na Wołyniu niepokój, że prowadzi się tam agitacja przeciw państwowa, przygotowuje się powstanie i t.p. niebawale rzeczy, a tymczasem alarm ten pochodzi od agentów defensyw, którzy prowokują w ten sposób ludność i Rząd. Oto w dniu 3-go maja 1923 r. odbył się we wsi Worotniowie pow. Łuckiego sprawozdawczy wiec poselski, zwołany przez posłów Prystupe i Paszczuka, a kilka dni po wiecu zjechali do wsi agenci defensywy dla dochodzenia. Wezwawszy włościan, agenci oświadczyli im: »My wiemy, że posłowie Prystupa i Paszczuk namawiali was nie płacić podatków, nie dawać polakom żołnierza i nie słuchać władzy, bo to nie jest wasza; powtórzcie te słowa, bo będzie źle«. Na wiecu powyższym był funkcjonariusz policji, sołtys i setki ludzi, którzy nie słyszeli podobnych przemówień, ale defensywa nie miała nic do roboty, więc uważa, że i prowokacja jest pracą. Na podstawie takiego »dochodzenia« zapewne szef defensywy wołyńskiej skierował już doniesienie do prokuratury, a Pan Prokurator Baranowski sfabrykował dla posłów Prystupy i Paszczuka akt oskarżenia z art. 129 K.K. a administracja powie, że nie bierze odpowiedzialności za spokój w kraju, dopóki wszyscy posłowie Sejmowi ukraińscy będą na wolności. Tak sfabrykowano akt oskarżenia dla posła Marka Łuckiewicza, tak sfabrykowano akt

³² ДАВО, Ф. 46, Оп. 9, Спр. 99, Арк. 1–2.

³³ *Ibidem*.

oskarżenia i dla posła Czuczumaja, którego wydania domaga się prokuratura. Jeżeli tak postępuje się posłami do Sejmu, tak jak postępują z ludnością?”³⁴.

28 lipca 1923 r. grupa posłów z Klubu Ukraińskiego (w tym Choma Prystupa, Maksym Czuczumaj, Samijło Pidhirski) w interpelacji do ministra spraw wewnętrznych zarzuciła komendantowi posterunku PP w Warkowiczach powiatu dubieńskiego przodownikowi Czesławowi Dembskiemu znęcanie się nad mieszkańcem kolonii Zinówka Aleksandrem Olszewskim. Zgonie z interpelacją w końcu kwietnia tegoż roku, wskutek skargi miejscowego mieszkańca Krasieńskiego, „że gęsi Aleksandra Olszewskiego narobiły mu szkody, do Olszewskiego przyszedł komendant [...], zakuł Olszewskiego w kajdany, zaarrestował go, zaprowadził do stajni posterunkowej i zmuszał go w kajdanach do wyrzucania gnoju ze stajni, pobił go do utraty przytomności [...] Po ciężkich pobiciach Olszewskiego odstawiono do szpitala [...]”³⁵. Reagując na wyżej wymienioną interpelację, Komenda Wojewódzka PP w Łucku przeprowadziła dochodzenie oraz w liście do Urzędu Wojewódzkiego w Łucku z 15 października 1923 r. stwierdziła, że zarzuty posłów Klubu Ukraińskiego okazały się bezpodstawne. Jednocześnie przodownika Czesława Dembskiego przeniesiono z Warkowicz do Dubna³⁶.

23 października 1923 r. parlamentarzyści Klubu Ukraińskiego złożyli interpelację do ministrów spraw wewnętrznych oraz sprawiedliwości w sprawie konfiskaty przez starostwo w Łucku wniosków i interpelacji poselskich. Według danych posłów 14 października odnośna jednostka administracji ogólnej I instancji skonfiskowała w numerze 4 gazety „Selańska Dola” interpelację przedstawicieli Klubu Ukraińskiego dotyczącą konfiskaty tego czasopisma za umieszczenie artykułu o pobiciu włościan przez funkcjonariuszy policji w Zdołbunowie³⁷.

Poseł Serhij Kozicki (Ukraiński Klub) na posiedzeniu Sejmu 19 lutego 1924 r. zwrócił uwagę na niezbędność przeprowadzenia szczegółowego badania nadużyć policji w stosunku do szeregowych obywateli. Dla potwierdzenia swoich słów Kozicki zaznaczył, że 11 stycznia 1924 r. w Dubnie w czasie przeprowadzenia rewizji u chłopów handlujących drzewem (w celu sprawdzenia posiadania odpowiednich zezwoleń) policjanci ujawnili nieaktualną dokumentację chłopą Mikołaja Stecha. Ostatni został zaprowadzony na posterunek, gdzie zastosowano przeciwko niemu broń palną. Według posła Serhija Kozickiego, takie działania policji nie sprzyjały nawiązaniu kontaktów z ukraińską mniejszością narodową³⁸. Zdaniem posła Bronisława Taraszkiewicza (Klub Białoruski), na wschodnich ziemiach w celu utrzymywania „w karbach” ludności niepolskiej narodowości panował „system policyjny”³⁹.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ ДАВО, Ф. 46, Оп. 9, Спр. 52, Арк. 69.

³⁶ *Ibidem*, Арк. 75.

³⁷ *Ibidem*, Арк. 86.

³⁸ M. Sokołowski, *Nadużycia Policji Państwowej w świetle wystąpień poselskich w Sejmie II RP*, „Przeгляд Policyjny” 2003, nr 3–4, s. 27.

³⁹ *Ibidem*, s. 23.

Jak widać, wizerunek organów policyjnych w świetle interpelacji posłów reprezentujących mniejszości narodowe (przede wszystkim Ukraińców) w latach 1922–1924 był przeważnie negatywny. Posłowie (Wasył Komarewicz, Wasył Dmytriuk, Maksym Czuczma, Jurij Tymoszczuk, Iłarion Pawluk, Samijło Pidhirski, Antin Wasyńczuk, Serhij Kozicki, Marko Łuckiewicz, Borys Kozubski oraz inni) w licznych interpelacjach oskarżali policję o stosowanie nieuzasadnionych środków represyjnych, prześladowanie, zastosowanie nieuzasadnionych środków przemocy w celu uzyskania zeznania w dokonaniu przestępstw, wykorzystanie broni palnej do zastraszania miejscowej ludności. Należy zaznaczyć, że po każdej skardze przeprowadzono dochodzenie, lecz w większości wypadków rezultat nie był zgodny z interesem strony pozywającej. Badacz Policji Państwowej Mariusz Sokołowski zaznaczył, że w „okresie przedmajowym” nie było żadnego posiedzenia parlamentu, na którym by nie poruszono kwestii nadużyć organów policyjnych. W 1923 r. posłowie wygłosili 217 interpelacji w sprawach działań policji niezgodnych z prawem (150 z nich uznano za bezpodstawne)⁴⁰. Skierowanie represji policyjnych przeciwko Ukraińcom potwierdzili również Mirosława Papierzynska-Turek⁴¹ oraz Andrzej Misiuk⁴². Ostatni zwrócił uwagę na oświadczenie premiera Wincentego Witosa o konieczności wydatków na podniesienie liczby funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa w województwach wschodnich. Andrzej Misiuk zaznaczył: „Władze państwowe wychodziły z założenia, że najpoważniejszym zagrożeniem dla państwowości polskiej są ambicje narodowe Ukraińców. Z tego powodu przeciwko nim było skierowane ostrze represji. Kolejni szefowie gabinetów oraz ministrowie spraw wewnętrznych w oficjalnych enuncjacjach nakazywali zaostrzenie represji na kresach wschodnich. Szczytowym momentem tej polityki były lata 1922–1924”⁴³.

Należy również pamiętać, że policję krytykowali również parlamentarzyści reprezentujący nie tylko ukraińską mniejszość narodową. W zbiorach wołyńskiego archiwum zachowała się interpelacja posła Antoniego Kordowskiego oraz przedstawicieli Klubu PSL „Wyzwolenie” z 1923 r. do ministra spraw wewnętrznych, w której parlamentarzyści zarzucali policji bezprawne aresztowanie działacza PSL „Wyzwolenie” A. Reczyckiego ze wsi Myck gminy Stydyń powiatu rówieńskiego. Według informacji podanej w interpelacji, 5 listopada 1922 r. pod czas kompanii wyborczej komendant Posterunku PP Stydyń, „pragnąc widocznie przeszkodzić dalszej agitacji wyborczej”, aresztował A. Reczyckiego. Osadzono go w więzieniu rówieńskim „niezmiernie brudnym i trzymano [...] w tak ciężkich warunkach, że [...] po 4-dniowym pobycie w tym więzieniu ciężko zachorował”. Zdaniem posła Kordowskiego, powyżej wymienione aresztowanie „było raczej wykonaniem przez komendanta [...] gorącego życzenia przeciwników »Wyzwolenia«”⁴⁴.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 22.

⁴¹ M. Papierzynska-Turek, *Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej 1922–1926*, Kraków 1979, s. 134–135.

⁴² A. Misiuk, *op. cit.*, s. 144.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ ДАВО, Ф. 46, Оп. 9, Спр. 52, Арк. 31.

Reasumując, należy stwierdzić, że poselskie interpelacje są cennym materiałem dla badań polityki narodowościowej Polski w latach 1918–1939 (w tym i stosunków polsko-ukraińskich) oraz roli i miejsca policji w życiu społeczno-politycznym państwa. Wraz z tym należy wziąć pod uwagę to, że poselskie interpelacje nie zawsze były obiektywne, posłowie mogli podawać nie zawsze sprawdzone dane, więc źródłem tym należy posługiwać się z pewną ostrożnością⁴⁵.

Streszczenie: Poselskie interpelacje są cennym materiałem dla badań polityki narodowościowej Polski w latach 1918–1939 (w tym i stosunków polsko-ukraińskich) oraz roli i miejsca policji w życiu społeczno-politycznym państwa. Należy jednak pamiętać, że poselskie interpelacje nie zawsze były obiektywne, a posłowie mogli podawać nie zawsze sprawdzone dane. Jest to więc źródło, którym należy posługiwać się z pewną ostrożnością.

Wizerunek organów policyjnych w świetle interpelacji posłów reprezentujących mniejszości narodowe był przeważnie negatywny. W licznych interpelacjach oskarżano policję o stosowanie nieuzasadnionych środków represyjnych, prześladowań, bezpodstawnych środków przemocy w celu uzyskania przyznania się do winy oraz o wykorzystanie broni palnej do zastraszania ludności miejscowej. Należy zaznaczyć, że po każdej skardze przeprowadzono dochodzenie, lecz w większości wypadków rezultat nie był zadowalający dla strony pozycjącej.

Słowa kluczowe: policja, Wołyń, interpelacje poselskie, okres międzywojenny

Police about problems in Volyn in the light of all parliamentary years 1922–1924

Summary: Deputies interpellations are a valuable material for research policy Polish nationality in the years 1918–1939 (including the Polish-Ukrainian) and the role and place of the police in socio-political life of the state. Note, however, that the parliamentary interpellation were not always objective, and Members can give is not always verified data. So it is a source that should be handled with caution.

The image of the police in the light of the interpellation deputies representing national minorities was mostly negative. In numerous interpellations they accused the police of unjustified use of repressive measures, persecution, unjustified use of violence to obtain testimony in making the crime and on the use of firearms to intimidate the local population. It should be noted that after each complaint, an investigation was carried out, but in most cases the result was not satisfactory to the party suing.

Key words: police, Volyn, parliamentary questions, the interwar period

⁴⁵ M. Sokołowski, *op. cit.*, s. 35.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Центральний державний архів громадських об'єднань України
Ф. 6. Центральний комітет Комуністичної партії Західної України, Оп. 1, Спр. 42.

Державний архів Волинської області
Ф. 46. Волинське воєводське управління, Оп. 9, Спр. 51–53, 99, 101–105.

Źródła drukowane

„Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych” 1923, nr 2.
Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polski, rok wydania II 1923, Warszawa 1924.
Ustawa z 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej, „Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1919, nr 61, poz. 363.
Ustawa z dnia 4 lutego 1921 r. o unormowaniu stanu prawno-politycznego na ziemiach przyłączonych do obszaru Rzeczypospolitej na podstawie umowy o preliminaryjnym pokoju i rozejmie podpisanej w Rydze dnia 12 października 1920 r., „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polski” 1921, nr 16, poz. 93.

Opracowania

Bączkowski W., *Nie jesteśmy ukrajinofilami*, „Biuletyn Polsko-Ukraiński” 1935, nr 3 (90), [przedruk w:] „Eurazja. Ośrodek Studiów Wschodnich” 1997, nr 1.
Bączkowski W., *Zarys podstaw rozwiązania problemu ukraińskiego w Polsce*, „Biuletyn Polsko-Ukraiński” 1935, nr 7 (94), [przedruk w:] „Eurazja. Ośrodek Studiów Wschodnich” 1997, nr 1.
Benecke W., *Polityka Gustawa Stresemanna a mniejszość ukraińska w Rzeczypospolitej Polskiej (1922–1930)*, „Studia Historyczne”, Polska Akademia Nauk – Oddział w Krakowie, 2002, z. 2.
Gierowska-Kałuż J., *Zarząd Cywilny Ziem Wschodnich (19 lutego 1919 r. – 9 września 1920 r.)*, Warszawa 2003.
Hryciuk G., *Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931–1948*, Toruń 2005.
Kęsik J., *Województwo wołyńskie 1921–1939 w świetle liczb i faktów*, „Przegląd Wschodni” 1997, t. 4, z. 1 (13).
Kozyra W., *Ziemia Wołyńska w okresie funkcjonowania administracji Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich i Zarządu Cywilnego Ziem Wołynia i Frontu Podolskiego (1919–1921)*, „Ukrainica Polonica” 2004, t. 1.
Kuczerepa M., *Polityka II Rzeczypospolitej wobec Ukraińców na Wołyniu w latach 1921–1939*, „Przegląd Wschodni” 1997, t. 4, z. 1 (13).
Kuprianowicz G., *Policja Państwowa województwa lubelskiego wobec kwestii ukraińskiej w latach 1919–1926*, „Res Historica” 2000, nr 11.
Mędrzecki W., *Województwo wołyńskie 1921–1939. Elementy przemian społecznych, politycznych, cywilizacyjnych*, Wrocław 1988.
Misiuk A., *Policja Państwowa 1919–1939. Powstanie, organizacja, kierunki działania*, Warszawa 1996.
Papierzyńska-Turek M., *Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej 1922–1926*, Kraków 1979.
Razyhrayev O., *Działalność oraz organizacja Wydziału IV-D oraz Służby Informacyjnej na Wołyniu w latach 1920–1924*, „Rocznik Europejskiego Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów” 2009, t. 4/5.

- Razyhrayev O., *Policja Polityczna w województwie wołyńskim w latach 1924–1926*, [w:] *Na straży ładu i bezpieczeństwa. Formacje milicyjno-policyjne ziem polskich od czasów najdawniejszych od współczesności*, red. A. Duszyk, K. Latawiec, Radom 2009.
- Razyhrayev O., *Organizacja Komendy Wojewódzkiej oraz Komend Powiatowych Policji Państwowej w województwie wołyńskim w latach 1921–1939*, „Rocznik Europejskiego Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów” 2010, t.6.
- Sokołowski M., *Nadużycia Policji Państwowej w świetle wystąpień poselskich w Sejmie II RP*, „Przegląd Policyjny” 2003, nr 3–4.
- Szumiło M., *Antoni Wasyrćuk (1885–1935). Rzecznik porozumienia polsko-ukraińskiego z ziemi chełmskiej*, „Przegląd Wschodni” 2000, t. 6, z. 4.
- Szumiło M., *Ukraińska elita polityczna w Drugiej Rzeczypospolitej (1920–1930)*, „Dzieje Najnowsze” 2002, nr 3.
- Szumiło M., *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie i Senacie RP (1928–1939)*, Warszawa 2007.
- Zaporowski Z., *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939: działalność posłów, parlamentarne koncepcje Józefa Piłsudskiego, mniejszości narodowe*, Lublin 1992.
- Zaporowski Z., *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna Wołynia 1931–1939*, „Res Historica” 1998, z. 4.
- Козира В., *Політика Міністерства Внутрішніх Справ Польської Республіки щодо Східних Кресів у 1918–1926 рр.*, „Ukrainica Polonica” 2005, t. 2.
- Крамар Ю., *Національні меншини в політиці воєводської адміністрації Г. Юзевського на Волині (1928–1938)*, „Науковий вісник ВДУ”, Серія: Історія, 2000, № 1.
- Кучерепа М., *ЕтнODEMOграфічні зміни у Волинському воєводстві 1921–1939 рр.*, „Науковий вісник ВДУ”, Серія: Історія, 2000, № 3.
- Кучерепа М., Давидюк Р., *Волинське українське об'єднання: 1931–1939*, Луцьк 2001.
- Кучерепа М., *Національна політика Польщі щодо українців напередодні Другої світової війни*, „Науковий вісник ВДУ”, Серія: Історія, 2001, №11.